

MARCIN KAPŁON

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA PW. ŚW. MARCINA
W NOWYM MIEŚCIE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ
NA TERENIE USSR W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ SOWIECKICH

Po zakończeniu II wojny światowej na skutek nowej sytuacji politycznej znaczna część diecezji przemyskiej – podobnie jak wschodnie rubieże II Rzeczypospolitej – znalazła się w granicach Związku Radzieckiego, w którym władze komunistyczne, chcąc uformować nowego człowieka na modłę sowiecką, prowadziły agresywną walkę z religią. Ateistyczny system szczególnie brutalnie starał się stłumić przejawy funkcjonowania na tych terenach Kościoła katolickiego, chcąc tym samym zatrzeć wszelką pamięć o tym, co mogło kojarzyć się z polskością. Nic więc dziwnego, że represje dosięgły również, leżącą w przedwojennych granicach diecezji przemyskiej, rzymskokatolicką parafię pw. św. Marcina w Nowym Mieście. Zawdzięcza ona swoje przetrwanie i możliwość funkcjonowania w sowieckiej rzeczywistości przede wszystkim postawie niezłomnego pasterza – ks. Jana Szeteli oraz grupie wiernych, którzy mimo opresyjnej polityki państwa wobec wierzących wzięli odpowiedzialność za utrzymanie jednej z ostatnich na tym terenie placówki duszpasterskiej. To o tych zmaganiach i heroicznej postawie ludzi traktuje niniejszy artykuł, który bazuje przede wszystkim na materiale źródłowym pochodzącym z Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie (Deržavnyj Archiv Lvivškoji Oblasti u Lvovi – DALO), znajdującym się w zespole (fondzie) o numerze P-1332. Teczka zawierająca omawiane archiwalia nosi tytuł *Pełnomocnik Zarządu do Spraw Religii obwodu lwowskiego z dopiskiem Zatwierdzenie sprawy o rejestracji rzymskokatolickiej wspólnoty religijnej w Nowym Mieście – rejon starosamborski*. Jak zaznaczono na pieczęci, zawiera ona dokumenty na 30 kartach, z których pier-

Ks. dr MARCIN KAPŁON – pracownik Archiwum Archidiecezjalnego i wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu; adres do korespondencji: plac Katedralny 4A, 37-700 Przemyśl; e-mail: archiwum@przemyska.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7461-1715>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

wsza pochodzi z roku 1945, a ostatnia z 1988. Całość opatrzona jest sygnaturą DALO, fond P-1332, op. 3, sprawa 45. To właśnie te archiwalia stanowią o oryginalności artykułu, gdyż w zasadzie dokumenty te w bardzo niewielkim stopniu (niektóre jako kopie przechowywane w kancelarii parafialnej) były wykorzystywane przy opisywaniu niezłomnej postawy wieloletniego duszpasterza parafii w Nowym Mieście – ks. J. Szeteli. Wydaje się więc, że dzięki temu w artykule można spojrzeć na nowomiejską parafię i pracującego w niej proboszcza nie tylko poprzez pryzmat archiwaliów z jej kancelarii czy wspomnień świadków, ale poddać również analizie pisma zgromadzone przez komunistyczną biurokrację. Nie trzeba chyba dodawać, że cała ta urzędnicza machina za swój cel nie stawiała sobie pomocy związkom religijnym, lecz ich infiltrację przez konkretne komórki totalitarnego państwa. Celem jej było zastraszanie ludzi wierzących i zniechęcanie do aktywności na tym polu życia społecznego, a w przyszłości do likwidacji wspólnot religijnych w imię ideologii wyzuwającej człowieka z wszelkiego pierwiastka nadprzyrodzonego. Właśnie to spojrzenie od strony sowieckiego urzędu stanowi novum tego opracowania. Chcąc wprowadzić Czytelnika w specyfikę opisywanej jednostki administracji kościelnej, nie koncentruje się ono tylko na wspomnianych dokumentach archiwalnych z okresu powojennego, ale zawiera również krótki rys historyczny omawianej parafii i biogram jej wieloletniego duszpasterza.

Według tradycji miejscowość Nowe Miasto założył król Kazimierz Wielki, który następnie osiedlił tam niemieckich osadników¹. Parafia została ufundowana przez rodzinę Bybelskich, ale trudno określić jednoznacznie datę jej powstania. Z pewnością było to przed rokiem 1419, gdyż wówczas w księdze ławniczej Przemyśla odnotowano w Nowym Mieście istnienie szkoły parafialnej, co było związane z funkcjonującą placówką duszpasterską². Świątynia (w 1433 r. wspominana jest też dzwonnica) istniejąca od początku parafii została zniszczona w 1498 r. przez Tatarów³. Bardzo szybko jednakże życie religijne w Nowym Mieście zaczęło się odradzać. W 1512 r. rozpoczęto budowę murowanego kościoła, który w kolejnych dziesięcioleciach był wyposażany w ołtarze oraz organy. Poświęcenia gotyckiej świątyni dokonał

¹ M. CZUBA, P. KRASNY, *Kościół parafialny pw. św. Marcina w Nowym Mieście*, [w:] *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 3, oprac. A. Betlej, M. Czuba, M. Kaleciński, Kraków: Secesja 1995, s. 139.

² G. KLEBOWICZ, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVI wieku*, Lublin: TN KUL 2013, s. 372-373, 380; TENŻE, *Parafie i wspólnoty zakonne (archidiecezji przemyskiej XIV-XXI w.)*, Przemysł: Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej 2020, s. 45.

³ M. CZUBA, P. KRASNY, *Kościół parafialny*, s. 140.

biskup bakowski Jan Zamoyski⁴ 21 kwietnia 1639 r.⁵ Obok niej na terenie parafii funkcjonowały również inne pomniejsze miejsca kultu⁶. W 1511 r. przy nowomiejskim kościele utworzono Bractwo Literackie NMP⁷, w XVI wieku zorganizowano szpital parafialny⁸, a u schyłku tego wieku można znaleźć wzmianki o istnieniu bractwa różańcowego⁹.

Pewne straty w kościele w Nowym Mieście powstały na skutek najazdu kozackiego w 1648 r., a szukający w nim schronienia mieszkańcy zostali zamordowani¹⁰. Po tych wydarzeniach świątynia nadal była rewitalizowana i wyposażana w sprzęty liturgiczne, a około 1740 r. obok niej wybudowano drewnianą dzwonnice. W 1753 r. w trakcie wizytacji bp Wacław Hieronim Sierakowski¹¹ rekonsekrował kościół. W czasach austriackich władze zaborcze dokonywały konfiskaty cenniejszych naczyń liturgicznych, ale zarazem

⁴ Bp Jan Zamoyski (zm. 1655) – w 1615 r. wstąpił do zakonu dominikanów, a rok później złożył profesję. Studiował teologię w Hiszpanii i Rzymie i tam uzyskał doktorat. 18 lipca 1633 r. od papieża Urbana VIII otrzymał prekonizację na biskupa bakowskiego, ale w 1636 r. na skutek najazdu tureckiego opuścił swoją diecezję i osiedlił się na ziemiach polskich. W grudniu 1649 r. papież Innocenty X prekonizował go na biskupa przemyskiego, a w październiku 1654 r. na biskupa łuckiego. Zmarł przed ingresem w Biłgoraju. S. ZYCH, *Zamoyski Jan Chrzyciel*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: TN KUL 2014, kol. 1235-1236.

⁵ M. BUCZEK, I. SEDELNYK, *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego. Opowieść ilustrowana*, t. 1: *Parafie, kościoły oraz kaplice (obwód lwowski)*, Lwów: inne 2008, s. 249-250.

⁶ G. KLEBOWICZ, *Organizacja parafialna*, s. 466.

⁷ H. BORCZ, *Bractwa religijne w kościołach parafialnych diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28(1981), z. 4, s. 81.

⁸ G. KLEBOWICZ, *Parafie i wspólnoty zakonne*, s. 139.

⁹ G. KLEBOWICZ, *Organizacja parafialna*, s. 478.

¹⁰ Tamże, s. 117.

¹¹ Bp Wacław Hieronim Sierakowski (1700-1780) – urodził się prawdopodobnie w Rabie Wyżnej. Po studiach prawniczych w Krakowie i Rzymie oraz teologicznych w Łowiczu 30 czerwca 1726 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa krakowskiego Konstantego Felicjana Szaniawskiego. 19 lipca 1736 r. został koadiutorem biskupa inflanckiego, 30 września 1737 r. prekonizowany biskupem cestreńskim, a w maju kolejnego roku odbyła się jego konsekracja w Krakowie. Nie wyjechał do diecezji inflanckiej, lecz spełniał obowiązki sufragana krakowskiego. W 1739 r. mianowany biskupem kamienieckim, a 25 maja 1742 r. biskupem przemyskim. W 1759 r. otrzymał królewską nominację na arcybiskupa lwowskiego i po papieskiej prekonizacji w następnym roku objął tę funkcję. Zmarł w Obroszynie k. Lwowa, a pochowany został w lwowskiej katedrze rzymskokatolickiej. T. ŚLIWA, *Wacław Hieronim Sierakowski herbu Ogończyk*, [w:] *Arcybiskupi i biskupi przemyscy. Słownik biograficzny*, red. A. Szal, H. Borc, M. Kapłon, S. Zych, Przemysł–Rzeszów: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2021, s. 166-174; TENŻE, *Sierakowski z Bogusławic Wacław Hieronim h. Ogończyk (1699-1780)*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, red. H.E. Wyczawski, Warszawa: ATK 1983, s. 71-77; E. BURDA, *Sierakowski Wacław Hieronim z Bogusławic h. Ogończyk (1700-1780)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 37, Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1996-1997, s. 306-318; J. ATAMAN, *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*, Varsoviae 1936, passim.

w okresie niewoli dzięki ofiarności duszpasterzy i dobroczyńców przeprowadzano konieczne remonty, a nawet przebudowę. Między innymi powstała nowa wieżyczka na sygnaturkę, a w miejsce drewnianej dzwonnicy wybudowano murowaną, na której w 1883 r. wykonano dach. W latach 1889-1890 dokonano regotycyzacji kościoła¹².

Od początku istnienia parafia należała do dekanatu samborskiego. W 1746 r. stała się siedzibą dekanatu nowomiejskiego, a po jego likwidacji w 1785 r. weszła w skład dekanatu dobromilskiego (należało do niej wówczas 13 wsi)¹³. W 1938 r. do parafii oprócz miejscowości Nowe Miasto zaliczano również wioski Boniowice, Grabownica, Grodzisko, Komarowice, Posada Nowomiejska, Przedzielnica, Borszowice, Bybło i Hruszatyce. Łącznie na tym obszarze zamieszkiwało 2251 katolików obrządku rzymskiego, 5334 grekokatolików, 1 akatolik i 392 żydów. Wierni łacińscy mieli do dyspozycji kościół parafialny w Nowym Mieście oraz kaplicę w Grabownicy poświęconą w 1909 r. Oprócz tego w Przedzielnicy znajdował się zakład poprawczy dla chłopców, również posiadający własną kaplicę. W ramach duszpasterstwa przed wojną działało Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży żeńskiej¹⁴.

Wczytując się w dzieje parafii w Nowym Mieście można łatwo dostrzec jej ogromne dziedzictwo, do którego na pewnym etapie swojego życia dołączył heroiczny kapłan – ks. J. Szetela. Urodził się 27 grudnia 1912 r. w Grodzisku k. Dobrzechowa. W latach 1923-1931 uczęszczał do Gimnazjum Koedukacyjnego Miejskiego w Strzyżowie, a w 1932 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. 24 czerwca 1937 r. z rąk bpa Franciszka Bardy¹⁵ otrzymał święcenia kapłańskie i rozpoczął pracę jako wikariusz

¹² M. CZUBA, P. KRASNY, *Kościół parafialny*, s. 142-143.

¹³ M. BUCZEK, I. SEDELNYK, *Archidiecezja lwowska*, s. 251.

¹⁴ *Schematyzm diecezji przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 47-48.

¹⁵ Bp Franciszek Barda (1880-1964) – urodził się w Mszanie Dolnej. Po egzaminie dojrzałości w 1900 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, które następnie kontynuował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. 26 lipca 1904 r. przyjął święcenia kapłańskie, by następnie wyjechać do Rzymu i obronić doktorat. Po powrocie do rodzimej diecezji w 1907 r. został wikariuszem parafii pw. św. Anny w Krakowie. Następnie był katechetą w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1908-1918), prefektem i wicerektorem Krakowskiego Seminarium Duchownego (1910-1914), a w latach 1919-1922 wykładał teologię moralną w poznańskim seminarium. Po powrocie do Krakowa był prefektem w Państwowym Gimnazjum Żeńskim, w latach 1926-1928 rektorem Instytutu Polskiego w Rzymie, a następnie rektorem Krakowskiego Seminarium Duchownego. 10 lipca 1931 r. papież Pius XI mianował go biskupem pomocniczym diecezji przemyskiej, a 25 listopada 1933 r. jej rządcą. Zmarł w Przemyślu i został pochowany w tamtejszej katedrze. Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu [dalej: AAPrz],

w parafii pw. św. Marcina w Nowym Mieście. Latem 1942 r. objął w niej obowiązki administratora *in spiritualibus* wraz z zarządem całego majątku kościelnego i beneficjalnego. Przez pewien czas pomagał mu jeszcze schorowany dotychczasowy proboszcz, ks. Józef Budowski¹⁶, który w 1945 r. wyjechał do Polski. Po zakończeniu II wojny światowej znaczna część diecezji przemyskiej (w tym również parafia Nowe Miasto) znalazła się w granicach ZSRR. W tej sytuacji wielu kapłanów z tego obszaru decydowało się na wyjazd do Polski, gdyż zostali do tego zmuszeni przez władze sowieckie lub obawiali się ukraińskich mordów. Taką myśl rozważał również ks. J. Szetela, który w przebraniu woźnicy udał się do Przemyśla, aby poprosić o radę bpa F. Bardę. Jak sam wspominał, usłyszał od pasterza diecezji słowa: „Jak długo pozostaną wierni, tak długo winien pozostać pasterz”¹⁷. W decyzji utwierdzali go również parafianie, którzy powtarzali: „Jeśli ksiądz wyjedzie, to nie będzie ani księdza, ani kościoła, bo zamkną”¹⁸. W tej sytuacji rządcą parafii w Nowym Mieście zdecydował się pozostać, choć zdawał sobie sprawę z sytuacji politycznej i ogólnego prześladowania Kościoła w granicach ZSRR. Przez pewien czas wspierał go ks. Józef Cieślik¹⁹ – emeryt mieszkający w Grabownicy na terenie parafii. Ksiądz J. Szetela w latach 1945-1950 obsługiwał

b. sygn., Tabela służbowa bpa Franciszka Bardy; T. ŚLIWA, *Franciszek Barda*, [w:] *Arcybiskupi i biskupi przemyscy*, s. 230-237; TENŻE, *Barda Franciszek (1880-1964)*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa: ATK 1983, s. 80.

¹⁶ Ks. Józef Budowski (1880-1956) – urodził się w Świlczy. W latach 1892-1900 kształcił się w rzeszowskim gimnazjum, a po egzaminie dojrzałości wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu i 26 czerwca 1904 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po nich pracował jako wikariusz w Zarszynie (1904-1906), zastępca katechety w Jaśle (1906-1907), wikariusz w Jaśle (1907-1912), ekspozyt w Schodnicy (1913-1918) i wikariusz w Żurawicy (1918-1919). W 1919 r. został proboszczem w Nowym Mieście, skąd 30 stycznia 1945 r. jako emeryt wyjechał do Świlczy i tam też zmarł. AAPrz, b. sygn., Tabela służbowa ks. Józefa Budowskiego.

¹⁷ Cyt. za: J. WALIGÓRA, *Ks. Jan Szetela. Duszpasterz. Ojciec. Dobroczyńca. Duszpasterz parafii pw. św. Marcina w Nowym Mieście na Ukrainie w latach 1937-1990*, Nowe Miasto: Parafia p.w. św. Marcina 1998, s. 14.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Ks. Józef Cieślik (1881-1955) – urodził się w Sokołowie k. Rzeszowa. W latach 1892-1900 kształcił się w rzeszowskim gimnazjum, a po egzaminie dojrzałości wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. 26 czerwca 1904 r. przyjął święcenia kapłańskie i rozpoczął pracę jako wikariusz w Szebniach (1904-1906). Następnie pełnił funkcję katechety w Korczyni (1906-1912) i Rzeszowie (1912-1933). W 1933 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w swoim domu w Grabownicy na terenie parafii Nowe Miasto. Po zakończeniu wojny budynek zajęli oficerowie sowieccy, a ksiądz wyznaczony do pomieszczeń. W 1947 r. został usunięty i z niego, a wówczas zatrzymał się w Nowym Mieście, odprawiając nabożeństwa w swoim mieszkaniu. W 1949 r. zabroniono mu również tego. Zmarł w Dobromilu. AAPrz, b. sygn., Tabela służbowa ks. Józefa Cieślika; J. WALIGÓRA, *Duszpasterz. Ojciec. Dobroczyńca. W 20. rocznicę śmierci ks. Jana Szeteli (1912-1994)*, Kraków: Wydawnictwo Nemrod 2014, s. 81, 98.

kościół w Błozwi, a także pełnił funkcje duszpasterskie wśród grekokatolików, którzy po likwidacji struktur Cerkwi unickiej w 1946 r. nie chcieli przystąpić do Cerkwi prawosławnej. 11 sierpnia 1950 r. ksiądz został aresztowany przez funkcjonariuszy NKWD i kilka miesięcy był przetrzymywany w Stryju i Drohobyczu. 15 lutego 1951 r. skazano go na 10 lat łagrów, 5 lat zsyłki i 5 lat pozbawienia praw obywatelskich. *Przestępstwa* zarzucane mu przez władze dotyczyły rzekomego posiadania radiostacji, przechowywania literatury antysowieckiej, nauczania religii, duszpasterstwa wśród grekokatolików i niepłacenia podatków. Ksiądz pracował w kopalni węgla w Karłagu (łagier Starodubowka), gdzie złamał nogę. Pełnił przez pewien czas funkcję felczera i operatora windy transportującej węgiel. W łagrze prowadził ukrytą działalność duszpasterską, za co karany był karcerem. Wolność odzyskał 21 października 1955 r. i ponownie rozpoczął pracę w Nowym Mieście oraz okolicznych kościołach, jak również wśród grekokatolików. W listopadzie 1990 r. na skutek pogarszającego się stanu zdrowia i po przekazaniu wcześniej parafii nowemu, młodemu duszpasterzowi przyjechał do Polski i zamieszkał u swojego brata w Grodzisku k. Strzyżowa. W wyniku podjętych starań przywrócono mu obywatelstwo polskie. Zmarł w nocy z 3 na 4 czerwca 1994 r. w szpitalu w Strzyżowie²⁰.

Po raz pierwszy spotkanie wspólnoty wierzących w parafii Nowe Miasto z rzeczywistością komunistycznej biurokracji miało miejsce zaledwie ponad miesiąc od zakończenia II wojny światowej, gdy mieszkańcy tych terenów mieli jeszcze nadzieję, że polityczne decyzje pozostawią ich małą ojczyznę przy Polsce. Już 24 czerwca 1945 r. odbyło się zebranie ogólne parafian z Nowego Miasta, podczas którego administrator – ks. J. Szetela poinformował zebranych mieszkańców miejscowości Nowe Miasto, Posada Dobromilska i Komarowice o potrzebie dokonania wyboru członków komitetu kościelnego, komitetu wykonawczego i komisji rewizyjnej. W tej sytuacji wierni w liczbie około 300 osób wybrali komitet kościelny (20 osób), komitet wykonawczy (3 osoby) i komisję rewizyjną (3 osoby)²¹. W protokole zaznaczono

²⁰ AAPrz, b. sygn., Tabela służbowa ks. Jana Szeteli; R. DZWONKOWSKI, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988*, Lublin: TN KUL 2003, s. 564-565; J. WALIGÓRA, *Duszpasterz. Ojciec. Dobroczynca*, passim.

²¹ Skład komitetu kościelnego: Osip Ciszowski, Antoni Dobrzański, Ferdynand Ekert, Roman Gendźak, Weronika Gładysz, Osyp Gużkowski, Anna Kosyło, Kajetan Mazur, Wincenty Mazur, Osyp Nikady, Franciszek Oleszko, Szczepan Prajsner, Zofia Supel, Marcela Szpakowska, Edward Szpakowski, Szymon Szpakowski, Bronisława Tabisz, Andrzej Węclaw, Karol Węclaw, Stanisław Wojciechowski. Skład komitetu wykonawczego: Antonina Ekert, Teresa Harasymowicz, Helena Madycka. Skład komisji rewizyjnej: Zofia Baran, Michał Bąk, Władysław Tympalski

również, że administrator parafii poinformował zebranych o decyzji organów państwowych, które polecały wszystkim członkom ukraińsko-niemieckich band ujawnić się władzom radzieckim²². Informacja o potrzebie założenia komitetu religijnego zawarta w tym sprawozdaniu pokazuje, że w bardzo niedługim czasie od ustania działań wojennych na terenach, które znalazły się poza obszarem Polski, zaczęto stosować istniejące w ZSRR już od 1918 r. prawo, według którego parafią nie zarządzał ksiądz, ale komitet kościelny popularnie nazywany „dwudziestką”. Władze dążyły do tego, by wśród jego członków umieścić choć jednego swojego przedstawiciela (najlepiej prezesa), który mógłby działać na niekorzyść danej wspólnoty, na przykład wywołując konflikty. Generalnie jednak mimo funkcjonowania komitetów kościelnych, w rzeczywistości to duszpasterze kierowali parafią, a „dwudziestki” miały za zadanie kontaktować się z władzami świeckimi i wspierać proboszczów²³.

Prawo radzieckie nie tylko – jak już wspomniano – pozbawiało proboszcza wpływu na zarząd parafią, ale również umożliwiało państwu przejęcie całej własności kościelnej. W tej sytuacji komitet kościelny składał podanie do władz państwowych o bezpłatne wynajęcie kościoła i jego wyposażenia na potrzeby kultu religijnego. Następnie obydwie strony podpisywały umowę, której wzór był z góry przygotowany dla wszystkich jednostek administracji kościelnej²⁴. Nie inaczej było i w parafii Nowe Miasto. 1 maja 1949 r. między parafianami a Komitetem Wykonawczym Dobromilskiego Zarządu Rady Delegatów Ludu Pracującego w osobie jego pełnomocnika – sekretarza Kniejczuka zawarto umowę mówiącą o takiej arendzie. Na jej mocy przedstawiciele parafii zobowiązywali się do ochrony powierzonego im majątku kościelnego i wykorzystania go zgodnie z przeznaczeniem, jak również obiecywali, że nie będzie on używany przez duchownych niezarejestrowanych przez władze państwowe. Wierni zobligowali się również do ponoszenia wszelkich kosztów związanych z utrzymaniem świątyni (remontów, ogrzewania, ubezpieczenia i pozostałych opłat). Inne zobowiązanie dotyczyło sporządzenia inwentarza wszelkich przedmiotów i wprowadzania do niego nowego wyposażenia, jak również ponoszenia materialnej odpowiedzialności za przedmioty zniszczone lub uszkodzone oraz zwrot powierzonego mienia

(Deržavnyj Archiv Lvivśkoji Oblasti u Lvovi [dalej: DALO], fond P-1332, op. 3, sprawa 45, Protokół z zebrania mieszkańców parafii Nowe Miasto odbytego 24 czerwca 1945 r., k. 4).

²² Tamże.

²³ *Za wschodnią granicą 1917-1993. O Polakach i Kościele w dawnym ZSRR z Romanem Dzwonkowskim SAC rozmawia Jan Pałyga*, red. K. Górski, Warszawa: Wspólnota Polska & Pallottinum 1993, s. 254-255.

²⁴ J. WALIGÓRA, *Duszpasterz. Ojciec. Dobroczyńca*, s. 179.

w nienaruszonym stanie. Świadectwem sporej ingerencji władz był fragment umowy, który nakazywał użytkownikom świątyni umożliwienie urzędnikom komunistycznego systemu przeprowadzenie wizytacji i przeglądu majątku. Ostatnie punkty umowy dotyczyły przyczyn i sposobu ewentualnego jej wygaśnięcia. Przede wszystkim mogła być ona rozwiązana przez komunistyczną administrację w przypadku niewypełnienia przez najemców zobowiązań z niej wynikających, a z kolei gdyby zażądali tego przedstawiciele związku religijnego, wówczas po złożeniu podania na piśmie jeszcze przez tydzień byli zobowiązani do jej przestrzegania. Na koniec poświadczano, że każdy z przedstawicieli parafii podpisujący umowę mógł od niej odstąpić, ale nie zwalniało go to z odpowiedzialności za ewentualnie poczynione straty materialne. Stwierdzano zarazem, że żadnej osobie należącej do danej wspólnoty religijnej nie można było odmówić przystąpienia do omawianego kontraktu również w późniejszym czasie. Dokument został sporządzony w trzech egzemplarzach i podpisany przez 23 osoby²⁵.

Tego samego roku, 25 września odbyło się zebranie parafian z Nowego Miasta pod przewodnictwem ks. J. Szeteli, w którym wzięły udział 183 osoby. W jego trakcie dokonano wyboru komitetu wykonawczego (5 osób), komisji rewizyjnej (3 osoby) i komitetu religijnego (25 osób)²⁶. Dzień później zwrócono się do Pełnomocnika Rady Ministrów USSR do spraw Kultu Religijnego w obwodzie drohobyckim, towarzysza Burko, z prośbą o zarejestrowanie wspólnoty Kościoła rzymskokatolickiego znajdującej się w Nowym Mieście i liczącej 707 wiernych. Zarazem chciano uzyskać pozwolenie na odprawianie nabożeństw w tamtejszej świątyni. Pod petycją podpisało się

²⁵ Były to następujące osoby: Michał Bąk, Osip Biegaj, Wojciech Bigos, Andrzej Dołgun, Błażej Dołgun, Józef Gużkowski, Zofia Juśkiewicz, Ignacy Kasztan, Antoni Knutel, Franciszek Kołodziej, Paulina Krzyśko, Cecylia Malińska, Kajetan Mazur, Maria Mazur, Franciszek Oleszko, Jadwiga Penc, Michał Rozpendowski, Franciszek Sałabun, Maria Siuta, Marcela Szpakowska, Andrzej Węclaw, Maria Wojnarowicz, Piotr Wojnarowicz. DALO, fond P-1332, op. 3, sprawa 45, Umowa z dnia 1 maja 1949 r., k. 2-3.

²⁶ Skład komitetu wykonawczego: przewodniczący – Barbara Oleszko, zastępca przewodniczącego – Błażej Bereżański, skarbnik – Maria Żywicka, sekretarz – Teresa Harasimowicz, członek – Stanisław Choma. Skład komisji rewizyjnej: przewodniczący – O.M. Dolny, I.B. Berżańska, L.W. Zgodziński. Członkowie komitetu religijnego: Michał Bąk, Maria Biegaj, Wojciech Bigos, Antoni Dobrzański, Andrzej Dołgun, Błażej Dołgun, Zofia Juśkiewicz, Antoni Knutel, Franciszek Kołodziej, Paulina Krzyśko, Cecylia Malińska, Kajetan Mazur, Marcin Mazur, Franciszek Oleszko, Jadwiga Penc, Michał Rozpendowski, Franciszek Sałabun, Maria Siuta, Marcela Szpakowska, Osip Tużkowski, Włodzimierz Tympalski, Andrzej Węclaw, Marcin Wojnarowicz, Piotr Wojnarowicz, Franciszek Zalewski. Tamże, Protokół Nr 1 z zebrania mieszkańców parafii Nowe Miasto z 25 września 1949 r.

25 osób²⁷, które musiały podać swoje szczegółowe dane, co samo w sobie było aktem sporej odwagi i swoistym wyznaniem wiary. Nie trzeba bowiem chyba dodawać, że zarówno osoby te, jak i ich rodziny znalazły się pod specjalnym nadzorem komunistycznych organów bezpieczeństwa²⁸.

W związku z realizacją wspomnianej umowy z dnia 1 maja 1949 r. wierni opiekujący się kościołem w Nowym Mieście sporządzili jego inwentarz, spisując całe wyposażenie, które w świetle prawa było używane przez państwo. Dokument ten, zawierający 52 punkty, został sporządzony z datą 1 stycznia 1950 r.²⁹ Z kolei w czerwcu 1950 r. Pełnomocnik Rady do spraw Kultów Religijnych przy Radzie Ministrów ZSRR dla obwodu drohobyckiego wydał 3 pisma, które – jak się wydawało – regulowały sytuację nowomiejskiej wspólnoty rzymskokatolickiej w świetle sowieckiego prawa. Jedno z nich informowało wiernych, że z dniem 6 czerwca 1950 r. pod numerem 83 została zarejestrowana religijna wspólnota rzymskokatolicka w Nowym Mieście, której dla umożliwienia zaspokojenia religijnych potrzeb zostaje przekazany znajdujący się w tej miejscowości kościół³⁰. Drugie z pism wydane pod tą samą datą mówiło o zaakceptowaniu i rejestracji przez władze organu wykonawczego i komisji rewizyjnej działających przy tamtejszej wspólnoty³¹. Ostatni dokument dotyczył bezpośrednio ks. J. Szeteli, gdyż informował go o zarejestrowaniu z datą 6 czerwca 1950 r. jako duchownego pracującego na rzecz religijnej wspólnoty w Nowym Mieście z prawem wykonywania dla niej religijnych posług³².

Po wydaniu przez władze tych trzech decyzji z czerwca 1950 r., które jak wydawać by się mogło, uprawomocniły funkcjonowanie parafii w Nowym Mieście i pracę jej duszpasterza, ks. J. Szeteli, następuje kilkuletnia przerwa w działaniach administracji państwowej wobec niej oraz w aktywności wier-

²⁷ Były to osoby o następujących nazwiskach: Bąk, Biegaj, Bigos, Dobrzański, Dołgun, Dołgun, Gużkowski, Jaśkiewicz, Knutel, Kołodziej, Krzyśko, Malińska, Mazur, Mazur, Oleszko, Penc, Rozpendowski, Sałabun, Siuta, Szpakowska, Tympalski, Węclaw, Wojnarowicz. Tamże, Pismo do Pełnomocnika Rady Ministrów USSR do spraw Kultu Religijnego w obwodzie drohobyckim towarzysza Burko z 26 września 1949 r., k. 5.

²⁸ Tamże, Pismo do Pełnomocnika Rady Ministrów USSR do spraw Kultu Religijnego w obwodzie drohobyckim towarzysza Burko z 26 września 1949 r., k. 5.

²⁹ Tamże, Lista wyposażenia liturgicznego przy kościele w Nowym Mieście z 1 stycznia 1950 r., k. 8.

³⁰ Tamże, Zaświadczenie o rejestracji religijnej wspólnoty w Nowym Mieście z 6 czerwca 1950 r., k. 9.

³¹ Tamże, Zaświadczenie o rejestracji organu wykonawczego i komisji rewizyjnej wspólnoty religijnej w Nowym Mieście z 6 czerwca 1950 r., k. 10.

³² Tamże, Zaświadczenie o rejestracji duchownego ks. Jana Szeteli z 6 czerwca 1950 r., k. 11.

nych. Było to spowodowane aresztowaniem tegoż heroicznego duszpasterza i jego pobyt w łagrach, jak również wyjazdem wielu katolików mieszkających na tych terenach. Gdy ksiądz powrócił do parafii, a sytuacja polityczna nieco się unormowała, należało na nowo postarać się o zatwierdzenie przez władze komitetu kościelnego. W 1957 r. wierni Kościoła rzymskokatolickiego w Nowym Mieście ponownie zwrócili się do Pełnomocnika Rady w sprawach Kultów Religijnych przy Radzie Ministrów ZSRR dla obwodu drohobyckiego z prośbą o zatwierdzenie tzw. dwudziestki. Kandydaci do tego organu stwierdzali zarazem, że biorą na siebie obowiązek i pełną odpowiedzialność za zachowanie w należytym stanie budynku kościoła i jego wyposażenia. Do podania dołączono dane 23 kandydatów ubiegających się o zatwierdzenie do „dwudziestki”, jak również spis członków mających wypełniać obowiązki w komitecie wykonawczym i komisji rewizyjnej³³.

W związku z możliwością prowadzenia działalności religijnej, 9 marca 1957 r. sporządzono protokół z inwentaryzacji przeprowadzonej przez komisję, w skład której wchodził starszy inspektor ekonomiczny rejonu dobromilskiego, przedstawiciel rady wiejskiej z Nowego Miasta, członek tamtejszego komitetu kościelnego i ks. J. Szetela. Dokument inwentaryzacyjny dotyczył wyposażenia kościoła w Nowym Mieście i zawierał jego spis (łącznie 303 sztuki paramentów liturgicznych). W podsumowaniu komisja stwierdziła, że „przy ogólnej czynności spisu w kościele i czynnościach rachunkowych w księgach kościelnych uwag nie ma”³⁴.

Po śmierci Józefa Stalina i tajnym referacie Nikity Chruszczowa wygłoszonym w lutym 1956 r. pojawiła się nadzieja na poprawę sytuacji religijnej w ZSRR, a co za tym idzie – również w stosunku do najmniejszej jednostki administracji kościelnej, jaką jest parafia. 9 listopada 1957 r. wspólnota rzymskokatolicka w Nowym Mieście skierowała podanie opatrzone 25 podpisa-

³³ Kandydaci do komitetu kościelnego tzw. dwudziestki: Michał Bąk, Kazimierz Bereś, Błażej Bereżański, Kazimierz Bołakowski, Stanisław Choma, Leontyna Dobrzańska, Andrzej Dołgun, Błażej Dołgun, Tadeusz Kurylak, Cecylia Malińska, Jan Mazur, Marcin Mazur, Michał Rozpendowski, Franciszek Sałabun, Jan Sałabun, Krystyna Sedlewicz, Maria Siuta, Marcela Szpakowska, Włodzimierz Tympalski, Andrzej Węclaw, Piotr Wojnarowicz, Franciszek Zaleski, Maria Żywicka. Członkowie komitetu wykonawczego: przewodnicząca – Leontyna Dobrzańska, zastępca – Błażej Bereżański, skarbnik – Maria Żywicka, sekretarz – Krystyna Sedlewicz. Komisja rewizyjna: przewodniczący – Osip Dołgun, zastępca – Janina Bereżańska, członek – Paulina Szemlet. Tamże, Podanie wiernych Kościoła rzymskokatolickiego w Nowym Mieście do Pełnomocnika Rady do spraw Kultów Religijnych przy Radzie Ministrów ZSRR dla obwodu drohobyckiego w sprawie zatwierdzenia komitetu kościelnego (1957 r.), k. 13-14.

³⁴ Tamże, Protokół z inwentaryzacji towarowo-materialnej kościoła w Nowym Mieście z 9 marca 1957 r., k. 15-16.

mi³⁵ do Pełnomocnika Rady Ministrów USSR do spraw Kultu Religijnego w obwodzie drohobyckim towarzysza Burko. W piśmie tym ponownie poproszono administrację cywilną o zezwolenie dla ks. J. Szeteli na odprawianie nabożeństw w nowomiejskim kościele³⁶. Niejako w odpowiedzi na te postulaty, powyższy urząd 16 maja 1958 r. poinformował proboszcza z Nowego Miasta, że otrzymał on pozwolenie na prowadzenie duszpasterstwa w kościele znajdującym się w wiosce Miżyniec (rejon niżankowicki, obwód drohobycki) oraz na wykonywanie obowiązków duszpasterskich w domach tamtejszych wiernych po ich zaproszeniu³⁷. Można więc niejako powiedzieć, że tym samym poszerzył się zakres jego pracy.

Na początku lipca 1961 r. przewodniczący komitetu kościelnego w Nowym Mieście otrzymał wezwanie od Pełnomocnika Rady do spraw Kultów Religijnych przy Komitecie Wykonawczym Lwowskiej Obwodowej Rady Deputowanych Mas Pracujących, aby wraz z ks. J. Szetelą przybył do tego urzędu 10 lipca 1961 r. o godzinie 10 wraz ze wszystkimi uzyskanymi zaświadczeniami o rejestracji. Tego też dnia wymieniony organ administracji państwowej poinformował duchownego o jego zarejestrowaniu w charakterze duszpasterza religijnej wspólnoty rzymskokatolickiej w Nowym Mieście z prawem wykonywania posług w kościele lub w domu wiernych po ich uprzednim zaproszeniu³⁸.

Jak już zostało wspomniane, w świetle prawa sowieckiego podstawowym organem kierującym każdą wspólnotą parafialną był komitet kościelny, który między innymi zawierał umowy z poszczególnymi pracownikami. 10 września 1963 r. podpisano taką z tamtejszym kościelnym – Ignacym Michajłowiczem Myczkowskim. Na jej mocy miał on otrzymywać z kościelnej kasy każdego miesiąca kwotę 25 rubli, a w zamian za to zobowiązywał się wykonywać swoje obowiązki w świątyni i poza nią, nie żądając od wiernych innych świadczeń pieniężnych lub w naturze³⁹.

³⁵ Nazwiska osób: Bąk, Biegaj, Bigos, Dobrzański, Dołgun, Dołgun, Gużkowski, Juśkiewicz, Knutel, Kołodziej, Krzyśko, Malińska, Mazur, Mazur, Oleszko, Penc, Rozpendowski, Sałabun, Siuta, Szpakowska, Tympalski, Węclaw, Wojnarowicz, Wojnarowicz, Zaleski. Tamże, Pismo komitetu kościelnego w Nowym Mieście do Pełnomocnika Rady Ministrów USSR do spraw Kultu Religijnego towarzysza Burko z 9 listopada 1957 r., k. 17.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże, Informacja o rejestracji duchownego ks. Jana Szeteli z 16 maja 1958 r., k. 18.

³⁸ Tamże, Informacja o zarejestrowaniu ks. Jana Szeteli jako duchownego w wiosce Nowe Miasto z 10 lipca 1961 r., k. 20.

³⁹ Tamże, Umowa zawarta 10 września 1963 r. między komitetem kościelnym parafii w Nowym Mieście a kościelnym Ignacym Michajłowiczem Myczkowskim, k. 25.

Dnia 12 lipca 1964 r. w parafii nowomiejskiej odbyło się zebranie. Jak podaje wykonane po nim sprawozdanie, jego głównym celem były wybory przedstawicieli do komisji rewizyjnej oraz komitetu wykonawczego. Na kartach tego dokumentu wymieniono te osoby wraz z ich danymi personalnymi, a także umieszczono listę 20 członków komitetu kościelnego. Po głosowaniu ludzie ci mogli reprezentować parafię w kontaktach z władzami świeckimi⁴⁰.

O traktowaniu księdza duszpasterzującego w danej parafii jako pracownika najmowanego przez komitet kościelny w rozumieniu komunistycznego aparatu urzędniczego świadczy kolejna umowa, która została sporządzona 15 sierpnia 1969 r., a jej sygnatariuszami z jednej strony byli członkowie rady kościoła pw. św. Marcina w Nowym Mieście⁴¹, a z drugiej – ks. J. Szetela. Wymienione gremium zobowiązywało się do wypłacania duszpasterzowi z kasy kościelnej comiesięcznej stałej pensji w wysokości 100 rubli. Z kolei kapłan miał odprawiać wszystkie nabożeństwa i posługi religijne w świątyni i poza nią, nie żądając w zamian żadnych opłat pieniężnych lub w naturze⁴². Do umowy dołączona była również przepisana odręcznie kopia pisma biskupa przemyskiego Franciszka Bardy z 20 lipca 1937 r., w którym kierował on nowo wyświęconego kapłana ks. J. Szetelę do objęcia funkcji wikariusza w parafii Nowe Miasto ze wszystkimi obowiązkami i pełnomocnictwami, które jej przynależały. Pismo zakończone było stwierdzeniem nakazującym księdzu przejście obowiązków wikariusza z dniem 1 sierpnia 1938 r. i możliwością ich zaniechania tylko i wyłącznie za zgodą władz kościelnych⁴³. Najwyraźniej wierni zdecydowali się na dostarczenie administracji państwowej takiej kopii archiwalnego dokumentu, jako podstawy prawnej wynikającej z prawa kanonicznego do zawarcia wspomnianej umowy pomiędzy komitetem kościelnym a księdzem. Dokument ten udowadniał również, że wielo-

⁴⁰ Członkowie komisji rewizyjnej: Weronika Bąk, Janina Bereżańska, Paulina Szemlet. Członkowie komitetu wykonawczego: przewodnicząca – Maria Siuta, zastępca – Andrzej Dołgun, sekretarz – Maria Harasimowicz. Członkowie komitetu kościelnego: Kazimierz Bereś, Andrzej Dołgun, Błażej Dołgun, Michał Dołgun, Karolina Harasimowicz, Maria Harasimowicz, Antoni Knutel, Stanisław Łagowski, Jan Mazur, Maria Mazur, Szczepan Prajzner, Jan Rozpendowski, Jan Sałabun, Maria Siuta, Marcela Szpakowska, Jan Szuba, Andrzej Węclaw, Piotr Wojnarowicz, Ludwik Wronowicz, Antoni Woźnicki. Tamże, Protokół z zebrania rzymskokatolickiej religijnej wspólnoty w Nowym Mieście z 12 lipca 1964 r., k. 22-24.

⁴¹ Były to następujące osoby: Andrzej Dołgun, Maria Harasimowicz, Maria Siuta. Tamże, Kopia umowy pomiędzy radą kościoła pw. św. Marcina w Nowym Mieście a ks. Janem Szetelą z dnia 15 sierpnia 1969 r., k. 27-28.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże, Kopia pisma biskupa przemyskiego obrządku łacińskiego Franciszka Bardy do ks. Jana Szeteli z 20 lipca 1937 r., k. 28.

letnia obecność ks. Szeteli w parafii Nowe Miasto wynikała z faktu jego posłuszeństwa wobec przełożonych kościelnych, którzy nie odwołali swojej aplikaty z 1937 r.

Jeden z ostatnich dokumentów dotyczących działalności parafii w Nowym Mieście został wydany 27 lipca 1978 r. przez urzędnika lwowskiego obwodu B.M. Uniszyna. Jest to karta rejestracyjna na temat istniejących w tym czasie rzymskokatolickich związków wyznaniowych w obwodzie lwowskim. Wynika z niej, iż władze cywilne zarejestrowały związek religijny w Nowym Mieście 6 czerwca 1950 r. Spotkania modlitewne jego członków odbywały się w specjalnym budynku murowanym i miały charakter regularny. Karta zawierała również informację, że przy świątyni pracuje jeden zarejestrowany duchowny, natomiast nie ma innych osób działających poza rejestracją⁴⁴.

Ostatnie dwa dokumenty dotyczące wspólnoty rzymskokatolickiej w Nowym Mieście odnoszą się już do roku 1988. Pierwszy z nich to lista osób należących do organu wykonawczego i komisji rewizyjnej komitetu kościelnego w opisywanej parafii (7 członków i ksiądz proboszcz)⁴⁵, a drugi stanowi spis członków rady kościelnej (23 osoby)⁴⁶.

ZAKOŃCZENIE

Analiza archiwaliów sowieckich dotyczących parafii pw. św. Marcina w Nowym Mieście wzbudza podwójną refleksję. Z jednej strony można zauważyć, z jaką zawziętością władze komunistyczne pilnowały i kontrolowały działalność Kościoła, dążąc do utrudnienia jego funkcjonowania, piętrząc szczególne wymagania wobec księdza i całej wspólnoty parafialnej. Z drugiej strony, jakże budujący jest obraz ludzi, którzy nie wyrzekli się swojej

⁴⁴ Tamże, Karta rejestracyjna na temat istniejących związków wyznaniowych z 27 lipca 1978 r., k. 1.

⁴⁵ Członkowie organu wykonawczego: Andrzej Dołgun, Maria Harasimowicz, Maria Siuta. Członkowie komisji rewizyjnej: Helena Bereżańska, Anna Mucha, Paulina Szemlet. Tamże, Spis osób należących do organu wykonawczego i komisji rewizyjnej komitetu kościelnego w Nowym Mieście z 1988 r., k. 29.

⁴⁶ Członkowie rady kościelnej: Katarzyna Bandura, Kazimierz Bereś, Stanisław Bereżański, Zdzisław Byczara, Franciszek Chryczel, Anna Dołgun, Michał Dołgun, Janina Domka, Eugeniusz Krzak, Tadeusz Krzak, Anna Kosinowicz Edward Kurylak, Jadwiga Kuszej, Aniela Lis, Stefania Michno, Anna Prajzner, Maria Rozpendowska, Edward Smoleń, Anna Sycz, Jan Szwał, Maria Wilk, Stanisław Zandel. Tamże, Spis członków komitetu kościelnego parafii w Nowym Mieście z 1988 r., k. 30. Aniela Zawalska,

wiary i pokonując stawiane przez władze przeszkody konsekwentnie trwali przy swoim wyznaniu. Na szczególną uwagę zasługuje postawa duszpasterza – ks. Jana Szeteli, który pomimo ciągłych szykan ze strony władz komunistycznych, pozostał wierny swojej kapłańskiej posłudze i cytowanym już słowom bpa F. Bardy: „Jak długo pozostaną wierni, tak długo winien pozostać pasterz”. Poprzez swoją heroiczną postawę, której nie złamały lata pobytu w sowieckim łagrze, dawał przykład swoim wiernym, jak być świadkiem Chrystusa nawet w tak zdehumanizowanym świecie.

Celem niniejszego artykułu – jak zostało to już zaznaczone – było ukazanie parafii w Nowym Mieście w świetle źródeł sowieckich. Wydaje się, że został on osiągnięty, aczkolwiek autor ma świadomość, iż artykuł stanowi zaledwie przyczynek do podjęcia dalszych badań, które pozwolą odsłonić kolejne mroczne karty komunistycznego systemu i jego represji wobec religii i wierzących.

Kościół w Nowym Mieście, lata 70. XX wieku (zbiory ks. prof. Józefa Wołczańskiego)

Ks. Jan Szetela na pogrzebie o. Serafina Kaszuby OFM^{Cap}, Lwów, 22 września 1977 r.

W pierwszym szeregu stoją od lewej: ks. Ludwik Kamilewski – wikariusz Bazyliki Metropolitalnej we Lwowie, ks. Jan Szetela, o. Rafał Kiernicki OFM^{Conv} – proboszcz bazyliki, ks. Andrzej Gładysiewicz – proboszcz parafii Połonne (zbiory ks. prof. Józefa Wołczańskiego)

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Deržavnyj Archiv Lvivśkojji Oblasti u Lvovi [DALO]

fond P-1332, op. 3, sprawa 45, Pełnomocnik Zarządu do spraw Religii obwodu lwowskiego. Zatwierdzenie sprawy o rejestracji rzymskokatolickiej wspólnoty religijnej w Nowym Mieście – rejon starosamborski, [b. sygn.].

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu [AAPrz]

- b. sygn., Tabela służbowa bpa Franciszka Bardy.
- b. sygn., Tabela służbowa ks. Jana Szeteli.
- b. sygn., Tabela służbowa ks. Józefa Budowskiego.
- b. sygn., Tabela służbowa ks. Józefa Cieślika.

Źródła drukowane

Schematyzm diecezji przemyskiej ob. łac. na rok 1938, Przemysł 1938.

Opracowania

ATAMAN J., W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej, Varsoviae 1936.

BORCZ H., Bractwa religijne w kościołach parafialnych diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28(1981), z. 4, s. 77-90.

BUCZEK M., SEDELNYK I., Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego. Opowieść ilustrowana, t. 1: Parafie, kościoły oraz kaplice (obwód lwowski), Lwów: inne 2008.

BURDA E., Sierakowski Wacław Hieronim z Bogusławic h. Ogończyk (1700-1780), [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. 37, Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1996-1997, s. 306-318.

CZUBA M., KRASNY P., Kościół parafialny pw. św. Marcina w Nowym Mieście, [w:] Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego, t. 3, oprac. A. Betlej, M. Czuba, M. Kaleciński, Kraków: Secesja 1995, s. 139-154.

DZWONKOWSKI R., Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988, Lublin: TN KUL 2003, s. 564-565.

KLEBOWICZ G., Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVI wieku, Lublin: TN KUL 2013.

KLEBOWICZ G., Parafie i wspólnoty zakonne (archi)diecezji przemyskiej XIV-XXI w., Przemysł: Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej 2020.

ŚLIWA T., Barda Franciszek (1880-1964), [w:] Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa: ATK 1983, s. 80-84.

ŚLIWA T., Franciszek Barda, [w:] Arcybiskupi i biskupi przemyscy. Słownik biograficzny, red. A. Szal, H. Borcz, M. Kapłon, S. Zych, Przemysł–Rzeszów: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2021, s. 230-237.

ŚLIWA T., Wacław Hieronim Sierakowski herbu Ogończyk, [w:] Arcybiskupi i biskupi przemyscy. Słownik biograficzny, red. A. Szal, H. Borcz, M. Kapłon, S. Zych, Przemysł–Rzeszów: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2021, s. 166-174.

ŚLIWA T., Sierakowski z Bogusławic Wacław Hieronim h. Ogończyk (1699-1780), [w:] Słownik polskich teologów katolickich, t. 4, red. H.E. Wyczawski, Warszawa: ATK 1983, s. 71-77.

WALIGÓRA J., Duszpasterz. Ojciec. Dobroczyńca. W 20. rocznicę śmierci ks. Jana Szeteli (1912-1994), Kraków: Wydawnictwo Nemrod 2014.

WALIGÓRA J., Ks. Jan Szetela. Duszpasterz. Ojciec. Dobroczyńca. Duszpasterz parafii pw. św. Marcina w Nowym Mieście na Ukrainie w latach 1937-1990, Nowe Miasto: Parafia p.w. św. Marcina 1998.

Za wschodnią granicą 1917-1993. O Polakach i Kościele w dawnym ZSRR z Romanem Dzwonkowskim SAC rozmawia Jan Pałyga, red. K. Górski, Warszawa: Wspólnota Polska & Pallo-tinum 1993.

ZYCH S., Zamoyski Jan Chrzyciel, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: TN KUL 2014, kol. 1235-1236.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA PW. ŚW. MARCINA W NOWYM MIEŚCIE
PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ NA TERENIE USSR
W ŚWIELE ŹRÓDEŁ SOWIECKICH

Streszczenie

Artykuł ukazuje powojenne losy parafii pw. św. Marcina w Nowym Mieście, która przed II wojną światową leżała w granicach diecezji przemyskiej i należała do jednych z najstarszych (powstała przed 1419 r.). Niestety, na skutek nowej sytuacji politycznej znalazła się ona – podobnie jak znaczna część diecezji przemyskiej – w granicach Związku Radzieckiego, w którym władze komunistyczne prowadziły agresywną walkę z religią. Represje ateistycznego systemu dosięgły również rzymskokatolicką parafię w Nowym Mieście. Swoje przetrwanie i możliwość funkcjonowania w sowieckiej rzeczywistości zawdzięcza ona przede wszystkim postawie niezłomnego pasterza – ks. Jana Szeteli oraz grupie wiernych, którzy mimo opresyjnej polityki państwa wobec wierzących wzięli odpowiedzialność za utrzymanie jednej z ostatnich na tym terenie placówek duszpasterskiej. To właśnie o tych zmaganiach i heroicznej postawie ludzi opowiada artykuł. Bazuje on przede wszystkim na materiale źródłowym pochodzącym z Państwowego Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie i właśnie to stanowi o jego oryginalności, gdyż w zasadzie dokumenty te w bardzo niskim stopniu (niektóre jako kopie przechowywane w kancelarii parafialnej) były wykorzystywane przy opisywaniu parafii w Nowym Mieście w okresie systemu komunistycznego bądź niezłomnej postawy jej duszpasterza – ks. Jana Szeteli.

Słowa kluczowe: parafia Nowe Miasto; ks. Jan Szetela; katolicyzm na terenie USSR; archiwa sowieckie

ROMAN CATHOLIC PARISH OF ST MARTIN IN NOWE MIASTO
AFTER WORLD WAR II IN SOVIET UNION ON THE BASIS OF SOVIET SOURCES

Summary

This article examines the post-war fate of the Roman Catholic parish of St. Martin in Nowe Miasto, which before World War II was located within the boundaries of the Przemyśl diocese and was one of the oldest (founded before 1419). Unfortunately, as a result of the new political situation, it found itself, like a significant part of the Przemyśl diocese, within the borders of the Soviet Union, where the communist authorities waged an aggressive war against religion. The repressions of the atheistic system also reached the Roman Catholic parish in Nowe Miasto. It owes its survival and ability to function in Soviet reality primarily to the stance of the indomitable shepherd – Fr. Jan Szetela, and a group of believers who, despite the oppressive policy of the state towards believers, took responsibility for maintaining one of the last pastoral centers in this area. It is precisely about these struggles and the heroic stance of people that this article tells. It is based primarily on source material from the State Archive of the Lviv Region in Lviv, and this is what makes it original, as in fact these documents have been used to a very small extent (some as copies stored in the parish chancery) to describe the parish in Nowe Miasto during the communist system, or the indomitable stance of its pastor – Fr. Jan Szetela.

Keywords: Nowe Miasto parish; Fr. Jan Szetela; Catholicism in the USSR; Soviet archives